

Uithuisplaatsingen van kinderen roepen veel vragen op

Jaarlijks kunnen zo'n veertigduizend kinderen niet thuis opgroeien omdat er problemen zijn in het gezin. Een deel van hen is via de jeugdbescherming uithuisgeplaatst. Daar is veel kritiek op, zeker nu blijkt dat er bij gezinnen die te maken hebben met de toeslagenaffaire 1.115 uithuisplaatsingen zijn geweest. Is dat op de juiste gronden gebeurd? Tom van Yperen van het Nederlands Jeugdinstituut schetst de verschillende kanten van dit probleem. Hij vraagt aandacht voor de besluitvormingsprocessen, de werkomgeving van de professionals en de verwachtingen in de samenleving.

Hoe komt een uithuisplaatsing tot stand?

'In ongeveer de helft van de gevallen gaat het om vrijwillige uithuisplaatsingen. Die gebeuren in overleg met de ouders, omdat de opvoeding thuis grote problemen geeft. Bij de andere helft gaat het om zogeheten gedwongen plaatsingen, waarbij een rechter een jeugdbeschermingsmaatregel oplegt. Meestal is dat een ondertoezichtstelling waardoor het gezag van de ouders is beperkt. De rechter kan daarbij bepalen dat een uithuisplaatsing nodig is. Aan een jeugdbeschermingsmaatregel gaat een ingewikkeld traject vooraf. Dat begint meestal met een melding bij Veilig Thuis van iemand uit het netwerk van een gezin, de politie, een leerkracht, een arts of een andere zorgverlener. Veilig Thuis doet dan een eerste onderzoek en draagt de zaak over aan de Raad van de Kinderbescherming als het kind ernstig in de ontwikkeling bedreigd lijkt te worden en vrijwillige hulp niet mogelijk lijkt. De Raad toetst, doet eventueel verder onderzoek en legt de zaak indien nodig voor aan de rechter. Als die beslist tot een maatregel, gaat het toezicht daarop over naar een zogeheten gecertificeerde instelling. Een gezinsvoogd regelt dan de uithuisplaatsing naar een pleeggezin, gezinshuis of een tehuis van de jeugdzorg en de verdere begeleiding. Bij deze zogeheten jeugdbeschermingsketen zijn dus veel verschillende instanties betrokken, met elk hun eigen professionals.'

Waarom is er zoveel kritiek op de gang van zaken in deze keten?

'Het hele traject is ingewikkeld en voor veel ouders moeilijk te begrijpen. De betrokken instanties hebben veel bevoegdheden en macht, terwijl de ouders en de kinderen vaak niet goed gehoord worden en niet standaard een goede juridische bijstand krijgen. In de hele procedure maken professionals voortdurend allerlei afwegingen over bedreigingen voor de ontwikkeling van kinderen. De klacht van veel ouders is dat daarin feiten, meningen en oordelen vaak door elkaar lopen.'

'Uit onderzoek is bekend dat als je professionals onafhankelijk van elkaar dezelfde situaties laat beoordelen, zij het vaak niet met elkaar eens zijn over de vraag of er een ernstige bedreiging is en wat er moet gebeuren. Je zou dan verwachten dat professionals in de jeugdbeschermingsketen elkaar ook tegenspreken, wat een corrigerend effect zou hebben. Maar dat lijkt minder te gebeuren dan je zou denken, wellicht omdat professionals in de keten elkaars oordelen te snel lijken over te nemen.'

'Ook wordt er aan de onderliggende, bewuste en onbewuste motieven voor besluiten te weinig aandacht besteed. Onderzoek laat zien dat die motieven voor een deel inhoudelijk van aard zijn, bijvoorbeeld als het gaat om aanwijzingen dat kinderen mishandeld worden. Voor het ander deel spelen ook de ervaring en waarden en normen van de professionals een rol. De ene professional

heeft bijvoorbeeld veel meer moeite met uithuisplaatsing dan de andere. En de ene professional weet in de dialoog met de ouders en kinderen meer mogelijkheden aan te boren dan de andere.' 'Dit zijn allemaal elementen die menselijk en normaal zijn en in veel vakgebieden aan de orde zijn. Alle kritiek op uithuisplaatsingen is dan ook te zien als een duidelijk signaal dat deze elementen specifiek rond jeugdbeschermingsmaatregelen niet goed worden onderkend en ondervangen.'

Hoe is de kritiek dan te ondervangen?

'Samen met wetenschappers zijn instrumenten, methoden en richtlijnen ontwikkeld om de motieven systematischer in beeld te brengen en te wegen. Maar die gaan vooral over de inhoudelijke motieven en bieden hoofdzakelijk een technische oplossing. Dat is op zich belangrijk, zo blijkt uit onderzoek, maar onvoldoende om de kwaliteit van de besluiten sterk te verhogen. Recent hebben wetenschappers onderkend dat er te weinig aandacht is geweest voor de persoonlijke kennis, ervaring, waarden en normen van de professionals.'

'Vertalen we dat naar de gedwongen uithuisplaatsingen, dan zien we drie dingen. Ten eerste geldt dat er in dat hele proces veel meer tegenspraak moet worden georganiseerd vanuit verschillende inhoudelijke en persoonlijke perspectieven, dus van ouders, hun kinderen en mensen uit hun netwerk én zeker ook van andere professionals. Ten tweede is er meer aandacht nodig voor de vraag hoe is in te schatten of een uithuisplaatsing een effectieve oplossing biedt. Wegen de voordelen ervan voldoende op tegen de nadelen? Ten derde moeten we kijken naar de context die de professional nodig heeft om het werk goed te kunnen doen, in het bijzonder de waarden en normen die daarin gelden.'

Wat bedoel je met meer tegenspraak?

'Het is ingewikkeld om te beoordelen of er sprake is van een ontwikkelingsbedreiging van het kind en of gedwongen hulp en uithuisplaatsing nuttig is. Dat komt doordat daarin veel factoren meespelen. Het gaat vaak om heftige situaties waarin kinderen opgroeien met bijvoorbeeld veel stress in het gezin, schuldenproblematiek, echtscheiding of middelengebruik van de ouders. In de beoordeling van die situaties gaan onvermijdelijk eigen emoties en opvattingen van de hulpverlener meespelen. Feiten, indrukken en oordelen lopen dan al gauw door elkaar. Dan verdienen ouder, kind én professional het om mensen om zich heen te hebben die hen scherp houden.'

'Wat dan helpt is bijvoorbeeld een training van de professional in het voeren van gesprekken met het kind en de ouders om de verschillende perspectieven goed in beeld te brengen. Die training gebeurt al veel. Maar ook een deskundige cliëntvertegenwoordiger of een advocaat voor de ouders en het kind is nuttig als hun zaak richting de rechtbank gaat. En het kan de professional helpen om een onafhankelijke medebeoordelaar te hebben die kritisch kijkt naar alle feiten, meningen en oordelen. Met zulke maatregelen zijn bekende valkuilen en fouten in dit soort besluitvormingsprocessen tot op zekere hoogte te vermijden. Met het zogeheten Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming heeft de minister voor Rechtsbescherming aangegeven dat die tegenspraak daarom beter georganiseerd moet worden.'

Hoe schat je daarbij in of een uithuisplaatsing een oplossing biedt?

'Uit onderzoek weten we dat bij een goede opvang een uithuisplaatsing rust en stabiliteit kan geven, zeker als die gecombineerd wordt met goede hulp aan het gezin en verbetering van de steun uit het netwerk. Maar het lijkt ook te worden onderschat hoe ingrijpend een uithuisplaatsing is voor kinderen en ouders. En te worden overschat bij hoeveel kinderen het effect ervan positief is.'

‘Sowieso moeten we ons afvragen of een uithuisplaatsing van een kind helpt als de kern van het probleem bijvoorbeeld bij schulden of problematiek van ouders ligt. Voorts is bekend dat bij een uithuisplaatsing kinderen vaak van pleeggezin moeten wisselen en dat het verblijf in een tehuis ook niet positief voor een kind kan verlopen. Daarnaast is er nog weinig onderzoek naar het effect van gezinshuizen, een nieuwe, kleinschalige opvang van kinderen in een gezinsvorm.’

‘Een vraag die daarom veel explicieter aan bod moet komen in het beoordelingsproces, en dus ook in de tegenspraak, is in hoeverre een uithuisplaatsing beter is dan de huidige situatie. Hoe veilig of bedreigend is een uithuisplaatsing voor de ontwikkeling van een kind? Wat betekent dit voor te nemen besluiten? Wat zijn de andere mogelijkheden om te interveniëren? Kan dat bijvoorbeeld met intensieve pedagogische thuishulp, een verzamelnaam voor hulpvormen waardoor een gezin veel uren per week een hulpverlener in huis krijgt om te helpen bij zowel de praktische dingen als het verzorgen en opvoeden van de kinderen? Studies laten zien dat je daarmee uithuisplaatsingen voorkomt. Niet altijd, maar wel vaak, zeker als de hulpvormen goed worden uitgevoerd.’

Waarom maken professionals hier niet meer werk van?

‘Het is onjuist om daarvoor alleen naar de professionals te wijzen. Bij het NJi constateren we dat de context waarin die professionals werken verbetering behoeft. Dat begint met een uitgebreidere scholing, training en ondersteuning. In de ondersteuning vormt tegenspraak een belangrijk middel, niet uit wantrouwen naar de professional, maar om samen met de kinderen, ouders en hun netwerk scherp te blijven op de feiten, meningen en oordelen over wat er speelt en wat wellicht een oplossing kan bieden.’

‘Voorts is de vraag of aanbieders samen met gemeenten de beschikbaarheid en het gebruik van intensieve pedagogische thuishulp sterker kunnen stimuleren als alternatief voor uithuisplaatsing. Zoals gezegd weten we uit onderzoek dat intensieve pedagogische thuishulp ook niet altijd helpt. Er blijven situaties waarin je alsnog naar een andere oplossing moet zoeken, of waarin niemand goed weet wat het beste is om te doen. Maar we hebben in praktijkprojecten gezien dat de resultaten gaandeweg sterk verbeteren als je voortdurend en al lerend in de praktijk de werkwijze aanscherpt en verfijnt. Dat lerend werken geldt dan zowel voor de uitvoerend professionals als voor het ondersteunend management en het bestuur. Hoe zorgt ieder in zijn eigen rol ervoor dat met intensieve pedagogische thuishulp, in combinatie met wat er verder nodig is in de gezinnen, steeds betere resultaten voor die gezinnen worden bereikt?’

Dus professionals kunnen hun werk beter doen in een context met meer deskundigheidsbevordering, betere beschikbaarheid van alternatieven en een lerende cultuur?

‘Ja, maar als het gaat om die context moeten we nog een spade dieper gaan. En dan hebben we het over de maatschappelijke en politieke context die de jeugdbescherming omgeeft met hoge en tegenstrijdige waarden, normen en daaruit voortvloeiende verwachtingen.’

‘Zo lijkt de samenleving en de politiek van professionals te verwachten dat ze – even gechargeerd neergezet – ten eerste de privacy van gezinnen respecteren en zeker niet te veel ‘achter de voordeur’ gaan kijken. Ten tweede dat ze geen onterechte jeugdbeschermingsmaatregelen treffen en zeker geen kinderen onterecht uit huis plaatsen. En ten derde dat ze de veiligheid van kinderen garanderen, waar nodig fiksen en zeker nooit laten gebeuren dat het in gezinnen vreselijk misgaat. Deze ‘Bermudadriehoek’ zet de professionals en de instellingen, en daarmee ook de gezinnen, flink onder druk. En als het dan in de ene of andere hoek misgaat, roept dat al gauw een risico-regelreflex op om in de toekomst misstanden te voorkomen.’

‘Vanuit historisch perspectief zie je daarbij de accenten in verschillende richtingen verschuiven. Dat is op zich niet verkeerd als het leidt tot realistische en noodzakelijke verbeteringen, bijvoorbeeld in de versterking van de positie van de ouders en het kind in de keten, de verbetering van samenwerking van professionals en hun beoordelingsproces, en de toerusting en ondersteuning van de professionals door een slagvaardige organisatie. Maar dat kan niet zonder een meer fundamenteel debat over hoe we in onze samenleving willen navigeren in de geschetste Bermudadriehoek, de rol die we professionals daarin bereid zijn te geven en de risico’s die we daarin aanvaarden.’

Als dit allemaal op orde zou zijn, zouden dan uithuisplaatsingen als gevolg van de toeslagenaffaire te voorkomen geweest?

‘Dat weten we niet, we kennen de situaties van de gezinnen daarvoor onvoldoende. Maar er zijn twee aspecten die de zaken hier extra pijnlijk kunnen maken. Het eerste is dat door toedoen van een machtige overheid gezinnen veel financiële problemen hebben gekregen, met alle volgen van dien. Bestuursrechters hebben in een zelfonderzoek aangegeven dat ze daarin voor de gezinnen te weinig tegenmacht hebben geboden.’

‘Het tweede aspect is dat al deze ellende zijn weerslag zal hebben gehad op het functioneren van deze gezinnen. Als dat voor diezelfde machtige overheid reden is geweest voor uithuisplaatsing, zonder een goede tegenspraak en zonder een goede overweging van alternatieven zoals intensieve pedagogische thuishulp, dan is het drama compleet. Dit noopt tot gesprekken met de betreffende gezinnen, zelfreflectie van alle betrokken instanties en verbeteracties op alle niveaus, van de werkvloer tot de top. En laat het aanleiding zijn om het maatschappelijk debat te voeren over de taak en de grenzen van de jeugdbescherming in onze samenleving.’

Verder lezen

- [Projecten en publicaties vernieuwing jeugdbescherming | Nederlands Jeugdinstituut \(nji.nl\)](#)
- [Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming](#)
- [Nji-publicatie Weg van de regelreflex. Omgaan met incidenten in de jeugdzorg](#)